

СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

І. В. Юхновський, аспірант,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

Розглянуто основні підходи до дослідження сутності та структури Національної інноваційної системи (НІС). Досліджено роль НІС в інноваційному процесі та у відтворенні інноваційно-інвестиційного потенціалу. Виокремлено основні стримувальні проблеми становлення національної НІС.

***Ключові слова:** національна інноваційна система, інноваційно-інвестиційний потенціал економіки, інноваційна інфраструктура, інститут.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У контексті підвищення національної конкурентоспроможності актуалізується питання відтворення національного інноваційно-інвестиційного потенціалу економіки. У свою чергу вищезазначений процес потребує наявності та використання організаційного механізму формування та реалізації інноваційно-інвестиційного потенціалу, який, на нашу думку, полягає у формуванні національної інноваційної системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДЖЕРЕЛ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку, формування НІС ставили перед собою дослідники Й. Шумпетер, Б.-А. Лундвал, Р. Нельсон, К. Фрімен, Н. Іванова, Ю. Бажал, М. Пашута, Л. Федулова, Л. Яремко, В. Осецький, Н. Гражевська та інші. Однак не повною мірою є дослідженими проблеми розгляду сутності та структури, а також формування НІС.

Мета дослідження полягає в аналізі сутності, структури та проблем формування НІС у контексті інноваційного процесу та відтворення інноваційно-інвестиційного потенціалу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основоположниками теорії національних інноваційних систем вважають Б.-А. Лундвала, Р. Нельсона та К. Фрімена, які вперше наприкінці 20-го ст. сформулювали основи нової концепції інноваційного розвитку. Підходи дослідників до визначальних чинників інноваційного розвитку різнилися. Так, наприклад, якщо Р. Нельсон досліджував лише технологічні інновації, то Б.-А. Лундвал і К. Фрімен розглядали також інституційні, освітні, соціальні інновації.

На нашу думку, механізм відтворення інноваційного процесу в цілому та ІІІ зокрема має два системні блоки: організаційний та функціональний. Організаційний механізм відтворення ІІІ розкриває систему важелів та елементів інституційного й адміністративного характеру, що певною мірою виконує функцію забезпечення та стимулювання роботи функціонального механізму відтворення ІІІ (НІС). У свою чергу, функціональний механізм містить логіку та послідовність усіх етапів формування і реалізації інноваційно-інвестиційного потенціалу.

Формування національної інноваційної системи є однією з необхідних умов здійснення національного інноваційного процесу. Відповідно, для побудови НІС вимагається наявність концепції її становлення, що містила б мету, зміст, об'єкти, засоби та інструменти активізації інноваційно-інвестиційної діяльності.

Російський дослідник проблем інноваційного розвитку Н. Іванова формулює три основні методологічні принципи концепції формування НІС: основа НІС базується на ідеях Й. Шумпетера; аналіз інституційного контексту інноваційної діяльності як її істотної складової; визнання особливої ролі знань в економічному розвитку [1, с. 10-11]. У свою чергу, Л. Яремко, згідно із цими принципами визначив сутність НІС як сукупність взаємозв'язаних організацій (структур), що займаються виробництвом та комерційною реалізацією наукових знань і технологій у межах національних кордонів [2, с. 54]. На думку дослідника, НІС містить дві складові:

1) науково-виробничу, представлену різного роду компаніями, університетами, державними лабораторіями, технопарками та інкубаторами;

2) інфраструктурно-забезпечувальну, що містить інститути правового, фінансового та соціального характеру, які забезпечують інноваційні процеси і мають міцні національні корені, традиції, політичні й культурні особливості.

У Концепції розвитку національної інноваційної системи, схваленої розпорядженням КМУ від 17.06.2009 № 680-р [3], зазначено, що НІС – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні й соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу.

Відповідно, структура НІС складається з підсистем:

1) державного регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи;

2) освіти, що складається з вищих навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних закладів, які проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;

3) генерації знань, що складається з наукових установ та організацій незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження і розробки та створюють нові наукові знання і технології, державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств;

4) інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також із технополісів, технологічних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних та приватних інвесторів;

5) виробництва, що складається з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію і надають послуги та (або) є споживачами технологічних інновацій.

Цікавими є підходи до трактування НІС дослідниками з огляду на аналіз основних визначальних елементів, детермінант побудови НІС (табл. 1):

Таблиця 1 - Підходи до трактування НІС*

Підхід	Дослідник	Трактування
1. Як елементи та зв'язки, пов'язані з поширенням нових знань	Б.-А. Лундвал	- як «набір елементів і зв'язків, які взаємодіють у процесі виробництва, розподілу та використання нового, економічно вигідного знання» [4]
2. Як інститути, що займаються новими технологіями	К. Фрімен	- розглядає «систему як мережу інституцій державного та приватного секторів, чия діяльність і взаємодія ініціює, імпортує, модифікує та поширює нові технології» [5]
3. Як інститути, що детермінують інноваційну ефективність підприємств	Р. Нельсон	- як «сукупність інститутів, чия взаємодія визначає інноваційну продуктивність (ефективність) національних фірм» [6]
4. Як сукупність формальних і неформальних інститутів інноваційного процесу	Л. Федулова М. Пашута В. Білозубенко І. Макаренко	- як «сукупність взаємозв'язаних організацій (структур), зайнятих виробництвом і комерціалізацією наукових знань і технологій у межах національних кордонів, малих та великих компаній, університетів, лабораторій, технопарків та інкубаторів як комплексу інститутів правового, фінансового й соціального характеру, що забезпечують інноваційні процеси і мають потужне національне коріння, традиції, політичні та культурні особливості» [7, с. 36] - як «комплекс взаємозалежних інститутів організаційного і правового характерів, пов'язаних особливою структурою, які забезпечують перебіг національного інноваційного процесу, окремі його стадії, а також участь і регулювальну роль держави у сфері інноваційного розвитку» [8] - як «сукупність національних державних, приватних і громадських організацій і механізмів їхньої взаємодії, у межах яких створюються, зберігаються і поширюються нові знання та технології» [9]
5. Як механізм оптимізації науки	М. Шарко	- як «економічний механізм, що ґрунтується на розробленні та експлуатації нових знань, підприємницькому підході, інтеграції в зовнішні ринки й прискореному розвитку конкурентоспроможності країни та її регіонів» [10, с. 26]
6. Як сукупність відносин між суб'єктами інноваційної діяльності стосовно інновацій	О. Кузьменко	- як «історично, культурно, економічно, науково-технічно й інформаційно обумовлена сукупність відносин між суб'єктами інноваційної діяльності з приводу створення, поширення та використання інновацій, яка спостерігається в межах певної країни» [11]

*Авторська розробка

З вищезазначеного випливає, що метою розвитку НІС є створення умов для підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності національних товаровиробників шляхом технологічної модернізації національної економіки, підвищення рівня їх інноваційної активності, виробництва інноваційної продукції, застосування передових технологій, методів організації та управління господарською діяльністю для покращання добробуту людини та забезпечення стабільного економічного розвитку.

Таким чином, НІС - це не лише сукупність формальних та неформальних інститутів що забезпечують відтворення інноваційного процесу, а й система відносин, що стимулює вкладення інвестиційних коштів у пріоритетні проекти. Відповідно механізм реалізації інноваційного процесу залежить від стану розвитку НІС у цілому та окремих її елементів зокрема. Так, приміром наявність цілісної державної системи освіти та науки, а також державних інститутів регулювання інноваційного процесу не гарантує оптимального розвитку цього процесу без наявності сформованої інноваційної інфраструктури та наявності коопераційних зв'язків між підприємствами та науковими установами державної та приватних форм власності (рис. 1).

Рисуюнок 1 - Механізм реалізації інноваційного процесу

На сьогодні НІС знаходиться у стадії формування і залежить від вирішення таких проблем:

- 1) не налагоджений взаємозв'язок науки та виробництва – наукові дослідження і розробки є слабо пов'язаними із сучасним виробництвом;
- 2) відсутня виважена державна політика стосовно ефективного сприяння інноваційно-інвестиційної діяльності;
- 3) незавершене формування інноваційної інфраструктури;

- 4) практично відсутнє програмне цільове фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності;
- 5) відсутня стратегія науково-технологічного та інноваційного розвитку економіки;
- 6) низький рівень інноваційної культури та інноваційного мислення;
- 7) неефективні механізми стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності;
- 8) відсутній чіткий перелік пріоритетних галузей економіки з високим інноваційним потенціалом.

ВИСНОВКИ

Отже, з проведеного аналізу випливає, що НІС є певним середовищем організаційно-науково-дослідних формальних та неформальних інститутів, що в процесі взаємодії визначають імпульс та вектор розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу. Створена НІС містить усі необхідні умови для формування ідей, поширення знань, генерації інновацій та їх імплементації у виробництві.

Крім того, НІС є однією з основних умов відтворення інноваційного процесу.

Таким чином, НІС є системою забезпечення відтворення інноваційно-інвестиційного потенціалу економіки, яке відбувається через відтворення капіталу та розширене відтворення суспільного виробництва. Крім того, особливістю сучасного відтворення в умовах інформаційної революції є підвищення ролі людини в суспільному виробництві. Людський фактор (поряд із інформаційним) висувається на перший план у структурі факторів економічного зростання. Вирішальним завданням стає розширене відтворення і модернізація не лише основних засобів, а й інноваційної складової виробничого процесу, фактора робочої сили. Цим, а також загальною тенденцією гуманізації суспільства пояснюються сьогодні великі розміри інвестицій у людини: в освіту, науку, охорону здоров'я, екологію і т.д.

SUMMARY

THE ESSENCE, STRUCTURE AND PROBLEMS OF FORMATION OF NATIONAL INNOVATION SYSTEM OF UKRAINE

Yukhnovskiy I. V.

Taras Shevchenko National University, Kyiv

Main approaches of an essence and structure of National Innovation System investigation (NIS) were studied. Role of NIS in innovation process and in process of innovation-investment potential reproduction was analyzed. Main restrain problems of NIS formation were founded.

Key words: *National Innovation System, innovation and investment potential of the economy, innovation infrastructure, an institute.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Иванова Н. И. Национальные инновационные системы/ Н. И. Иванова. - М.: Наука, 2002. - 244 с.
2. Яремко Л. Національна інноваційна система та її формування в Україні / Л. Яремко // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. - Вип.1. - НДІЕІ Мінекономіки України, 2007. - С. 54-57.
3. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» (від 15.10.2008 року № 2691/01-06-1-3-03) // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=680-2009-%F0>
4. Lundvall B.-A. National Innovation Systems: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning/ B.-A. Lundvall. - London, Printer, 1992.
5. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan/ C. Freeman. - London: Pinter, 1987. - 155 p.
6. Nelson R. National Innovation Systems. A Comparative Analysis/ R. Nelson. - New-York/Oxford, Oxford University Press, 1993.
7. Федуллова Л. Розвиток національної інноваційної системи/ Л. Федуллова, М. Пашута // Економіка України. - 2005. - №4. - С. 35-47.

8. Білозубенко В.С. Роль національної інноваційної системи у підтриманні інноваційної активності / В.С. Білозубенко // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Сер. Економічні науки. – 2009. – № 4. – С. 13-20.
9. Макаренко І. П. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови/ І. П. Макаренко, П. М.Копка, О. Г. Рогожин, В. П. Кузьменко / за наук. ред. І. П. Макаренка. – К.: Інститут проблем національної безпеки, 2007. – 520 с.
10. Шарко М. Модель формування національної інноваційної системи України // Економіка України. - 2005. - № 8. - С. 25-30.
11. Кузьменко О. Особливості національної інноваційної системи [Електронний ресурс] / О. Кузьменко. – Режим доступу: http://www.ukrlife.org/main/cxid/8inn_ua.doc/

Надійшла до редакції 21 вересня 2011 р.